

Ratusz ■ The Town Hall ■ Das Rathaus

Budynek ratusza, którego wysokość wynosi od płyty rynku do szczytu atyki 18 metrów, zaś wysokość wieży 30 metrów, ma obecnie cechy budowli w stylu renesansowym. Jest to budynek piętrowy, murywany z cegły. Prostykną z wieżą od północy i ryzalitem z klatką schodową od południa, zwieńczony ceglana, nietynkowaną atyką z dwudziestoma oknami blendami i wyżej – balkonem. Grzebień atyki zdobió kamienne woluty, sztercyny i czermiane maskaronów. Wieża w części dolnej (do szczytu atyki) kwadratowa, w górnej okrągła z nadwieszeniem na kamiennych krokwiznach gankiem straży, dach ostry z błaznianym herbem Xk. Sanguszków Popozi Litewską na szczytce (do schyłku XVIII wieku, waznieje wieże wierzycyła Litewia Tarnowskich). Pierwotny tarnowski Ratusz był budową gotycką. Jedyny zachowany gotycki element architektoniczny, to ostroslukowe nadproże portalu z formowanej cegły w dższeyjszej sieni na parterze, niedgdy zapowee wejście do dawnego ratusza. Pierwsza wzmianka źródłowa wymieniająca ratusz pochodzi z 1448 roku: uszenie B 9 tryzynn każdego roku z ratusza (de pretorio) dla kaplicy szpitalnej za murami. W wspomnianym dokumencie są też wymieniane pełne składy imienne straży i nowej rady miejskiej. Następna wzmianka źródłowa dotycząca ratusza, zachowana jest w aktach rady miejskiej z 1526 roku. Mowa jest tam o wydziałach poniesionych przy obsadzaniu drzwi starych do wsiety znawrowej oraz drzwi ratuszowej zbry. Ratusz został przebudowany gruntownie prawdopodobnie w końcu XVI wieku. Dobudowano podpówinicną część zachodnią i ryzalit z klatką schodową od południa. Całość została nakryta dachem pogópnym za wysoką atyką, wzorowaną na Krakowskich sukiennicach. W dwudziestu osmia blendach atyki znajdowały się prawdopodobnie namalowane technika grafitto, portrety członków rady Tarnowskich, od Spycymira do Jana Krzysztofa (zm. 1567 r.). Liczba maskaronów (14) miała symbolizować czerziastu członków urzędujących, starej i nowej rady miejskiej. Ratusz tarnowski od średniowiecza aż do 1792 roku wielokrotnie uległ pożarom. W końcu XIX wieku chylił się ku ruinie. W latach 1899-1902 został gruntownie wyremontowany. Pełny remont konserwatorski miał miejsce w latach 1962-68 z adaptacją wnętrza na cele muzealne. Obecnie Ratusz jest jednym z oddziałów Muzeum Okręgowego w Tarnowie w którym dominują stale ekspozycje portretu sarmackiego, militarnów ze zbrojowni zamku w Pochoczach, portrety i srebra. Lśniącą rolę odgrywa zorganizowana na parterze wystawa poświęcona historii życia Józefa Bema, bohatera walk o wolność Polski i Węgier urodzonego 14 marca 1795 roku w Tarnowie. Ekspozycja zawiera wiele interesujących eksponatów, prezentujących kilka etapów życia bohatera. Zobaczyć można fotokopie metryki urodzenia Bema, liczne reprodukcje rysunków jego autorstwa ilustrujące dowódzczenia i próby udoskonalenia artylerii oraz pierwsze próby z bronią rakietową. Okres zrywn narodowego w listopadzie 1830 roku i udział w nim wielkiego tarnowianina przedstawiają zebrane grafiki przedstawiające sceny powstania a także skromny zbiór militarnów z okresu Królestwa Polskiego. Często są pism odręczne generała sporządzone już na emigracji. Szczególnie ważna są część wystawy poświęcona jest postawie Bema na Węgrzech podczas Wiosny Ludów, ilustrowana grafikami z tego okresu, wzbogaconą wyborem ówczesnej prasy węgierskiej informującej o postępach powstania. Wystawę uzupełniają informacje o ostatnim etapie życia generała w służbie armii tureckiej, z której wskoczył interwencji Austrii i Rosji został odsłnuty i odszuty w Aleppo, gdzie zmarł 10 grudnia 1850 roku.

The Town Hall is a two-storied Renaissance building made of brick. The main construction is 18 meters high with a tower reaching the height of 30 meters. The building is rectangular with a tower on the northern side and a projection staircase on the southern side. It is crowned with a brick attic and twenty-eight pits. The ridge is decorated with stone volutes, pinnacles and fourmascarons. The lower part of the tower is square, the top part is round with a corbelled gallerly gaint. The roof is pointed with a tin Popozi Litewska, the Sanguszko family coat of arms, on the top. The crest was put there at the end of the 18th century and replaced the Litewia, the Tarnowski family coat of arms. At first, the Town Hall was a Gothic building. Now, the only preserved Gothic element is a brick ogival letter of the portal in the ground floor hall, which probably served as an entrance. The first record of the Town Hall dates back to 1448 and says: the salary of 8 marks every year from the Town Hall (de pretorio) for the hospital chapel beyond the walls. This document contains also complete name lists of the old and new town council. Another note about the Town Hall appears in the town council files in 1526. It concerns the costs of placing "the old clock tower door" and "the Town Hall chamber door". The Town Hall was thoroughly rebuilt probably at the end of the 16th century. The western part with a cellar was added as well as a projection staircase on the southern side of the building. The whole construction was covered with a roof hidden behind a high attic, similar to the one crowning Cracow's Cloth Hall. In the twenty-eight pits of the attic there were portraits of the Tarnowski family members, from Spycimir to Jan Krzyzstof (who died in 1567), painted probably in a graffiti technique. The number of the mascarons symbolizes fourteen members of the old and new town council. From the middle ages to 1792 the Town Hall was many times destroyed by fire. At the end of the 19th century the building was decaying. Between 1899 and 1902 it was rebuilt, but the full renovation works were carried between 1962 and 1968 and the Town Hall rooms were adjusted to museum exhibition purposes. Now the Town Hall is a branch of the Regional Museum in Tarnow, where stationary exhibitions of sarmatian portraits, weapons from the Pochocz castle, Chinaware and silverware prevail. The display organized on the ground floor is of great importance. It is devoted to the history and life of General Joseph Bem, a Polish and Hungarian hero, born on 14 March in Tarnow. Bem was fighting for freedom and independence of European countries. The exhibition contains many interesting pieces presenting various stages of General's life. There is a photocopy of Bem's birth certificate and many reproductions of his drawings illustrating experiments with artillery improvements and first rocket weapon tests. The time of national uprising in November 1830 and participation of the great Tarnowian in those events are pictured by a collection of graphics presenting some battle scenes, and also valuable General's writings. Very important is the part of exhibition devoted to Bem's participation in the People's Spring Struggle in Hungary illustrated by some graphics and a selection of contemporary Hungarian press informing about progress of that uprising. The display also contains some information about the last stage of General's life and his service in the Turkish army, from which he was removed due to the Austrian and Russian intervention. He was later exiled to Aleppo, where he died on 10 December 1850.

Das Rathausgebäude ist 18 Meter hoch und stützt ein 30 Meter hohen Turm, ein Beispiel eines Renaissancebauwerkes. Es ist ein gemauertes Etagegebäude aus dem Backstein. Rechteckig mit dem Turm von der Nordseite und dem Vorbau mit dem Treppenhof von der Südseite. Die Atika wurde mit schönem Wölbten, Fialen und 14 Maskaronen verziert. Der Unterstiel des Turmes ist quadratisch, im Oberstiel ist rund mit einer sich auf dem Krageisen befindenden Burgwache. Der Turm ist mit dem Wappen dem Popozi Litewska verziert, dem Familienwappen der letzten Stadtbsteiger der Fürsten Sanguszko. Früher war der Turm mit Litewia-Krone verziert. Ursprünglich war das Tarnower Rathaus ein gotisches Gebäude. Als einziges gotisches Element ist nur der spitzbogige Sturz des Portals im heurigen Grund erhalten geblieben. Höchstwahrscheinlich befand sich dort der ehemalige Haupteingang ins Rathaus. Zum ersten Mal wurde das Rathaus im Jahre 1448 urkundlich bezeugt. Das Gehalt 8, grzywni vom Rathaus (de pretorio) wird jedes Jahr für die Hospitalkapelle hinter den Mauern übergeben. In dem schon erwähnten Dokument sind die Namen des alten und neuen Stadtrates genannt. Die nächste Erwähnung des Rathauses ist in den Akten des Stadtrates aus dem Jahre 1526 erhalten. Es ist dort die Rede über die Kosten, die bei dem „Einfügen von der alten Tür in der Turmhöhe und von der Stube Tür“ getragen worden sind. Das Rathaus wurde wahrscheinlich am Ende des 16. Jh. umgebaut. Westlich wurde die Untergeschosse angebaut und der Vorbau mit dem Treppenhof von der Südseite. Das ganze Gebäude ist mit dem Dach bedeckt worden und mit Renaissancekette verziert. Als Vorbild dienen die Krakauer Schuffalen. In 28 Attikabanden befanden sich wahrscheinlich die 14 M. umgeben. Westlich wurde die Untergeschosse angebaut und der Vorbau mit dem Treppenhof von der Südseite. Das ganze Gebäude ist mit dem Dach bedeckt worden und mit Renaissancekette verziert. Als Vorbild dienen die Krakauer Schuffalen. In 28 Attikabanden befanden sich wahrscheinlich die 14 Maskaronen. Die nächste Erwähnung des Rathauses ist in den Akten des Stadtrates aus dem Jahre 1526 erhalten. Es ist dort die Rede über die Kosten, die bei dem „Einfügen von der alten Tür in der Turmhöhe und von der Stube Tür“ getragen worden sind. Das Rathaus wurde im Mittelalter bis zum Jahre 1792 von mehreren feuergeheimgedert. Ende des 19. Jh. war das Gebäude dem Einsturz nahe. In den Jahren 1899-1902 wurde das Rathaus gründlich wiederaufgebaut. Die Konservierungsarbeiten erfolgten in den Jahren 1962-68, wobei auch die Innenräume des musealen Zweckes angepasst wurden. Zurzeit befindet sich im Rathaus eine ständige Ausstellung des Regionalmuseums. Diese Ausstellung umfasst hauptsächlich die Kunstsammlungen aus dem Palast der Fürsten Sanguszko: Porträts von Sarmten, Militaria der Rückammer aus der Burg in Pochocz, Porzellan- und Silberbesteck. Eine wichtige Rolle spielt auch eine Exposition im Erdgeschoss. Sie wurde dem Leben von Josef Bem gewidmet, dem Freiheitskämpfer um die Unabhängigkeit Polens und Ungarn, der in Tarnow geboren wurde. Diese interessante Ausstellung umfasst die wichtigen Lebensabschnitte des Helden, Man kann z.B. die Fotokopie der Geburtsurkunde von Bem sehen und verschiedene Reproduktionen von seinen Zeichnungen. Der Novemberaufstand im Jahre 1830 und die Teilnahme des großen Tarnower daren, wurde auch in einer Grafik dargestellt. Zu der Ausstellung gehören auch eine Militärsammlung aus der Zeit des politischen Königreichs und handgeschriebene Schriftstücke des Generals, die im Exil entstanden sind und heute sehr wertvoll sind. Ein Teil der Ausstellung wurde der Person des Generals während des Völkerkrieges in Ungarn gewidmet. Die Ausstellung wurde mit der Grafik aus dieser Zeit illustriert und mit der ungarischen Presse über die Entwicklung des Aufstandes bereichert. Die Ausstellung ergänzen auch Informationen über die letzte Lebensstapen des Generals in der türkischen Armee. Er wurde infolge des österreichischen und russischen Eingreifens festgenommen und nach Aleppo (Syrien) gebracht, wo er auch am 10. Dezember 1850 gestorben ist.

ŚLAKZ RENESANSU

ŚLAKZ GEN. J. BEMA

ŚLAKZ ŻYDÓW

Projekt zrealizowano przy wsparciu finansowym Województwa Małopolskiego

www.tarnow.pl, www.turystyka.tarnow.pl

Tarnów

Rynek ■ The Market Square ■ Der Marktplatz

Położony w centrum lokowanego miasta od początku stanowił miejsce koncentracji życia publicznego i handlowego. Zlokalizowany w centralnej części wznorra miejskiego na terenie lekko obniżającym się w kierunku południowym, co ułatwilo odpływ wody deszczowej. Poręczenie tarnowskiego rynku na ten innych miast można uznać za typowe, a porównachia sięgająca szesdziesiątego wieku poznawac zaczyna formę murowaną, początkowo głównie w formie murowanych kolumn piwnicznych pod drewnianymi dachami. Pożary jakie nawiedzały miasto pod koniec XV wieku zniszczyły całą zabudowę handlową wewnątrz placu oraz zabudowę pierzei. Dzięki staraniom Jana Amora Tarnowskiego odbudowane domy przy rynku, wócló istniejącego już wtedy ratusza otrzymały reprezentacyjne formy, od XVI wieku przekształcając się w prawdziwie mieszczańskie kamienice z podcieniami. W wyniku wojen miasta przetyło swój upadek z którego starostwa zaczęła podnosić się w połna od drugiej połowy XVIII wieku nabierając tempa, zwłaszcza w okresie panowania austriackiego. Obecnie zabudowę rynku stanowią najczęściej dwupiętrowe kamienice prezentujące różne cechy stylowe architektury. W pierzei północnej wyróżniają się kamienice nr 20 i nr 21 zajmowane przez Muzeum Okręgowe w Tarnowie, w pierzei zachodniej usytuowane jest, powstała na początku dwudziestego stulecia, pasaż ciągnący się aż do Placu Kazimierza Wielkiego. 15 października 1785 roku spis ludności wykazał, że w obrębie murów miejskich Tarnowa aż trzy czwarte mieszkańców stanowił Żydzi, na Ryunku zaś pojawiają się oni w 1791 roku, kiedy to Aron Garfunkel zakupił na licytacji dom w wschodniej pierzei Ryunku po Jacenty Majewskim, noszący wówczas numer 58 a dziś 16. Na sporządzonym dwadzieścia trzy lata później planie miasta widnieją kamienice w Ryunku będące własnością Żydów. Właścicielem posesji i kamienicy przy Ryunku 17 był Nathan Arzt, Berik Sak figurował jako posiadacz domu przy Ryunku 11, a część bez podcienia budynku przy Ryunku 19 pozostawała w posiadaniu Josepha Stubenreicha. W drugiej dekadzie dziewiętnastego wieku zauważalna jest powolna ekspansja żydowskiego osadnictwa w stronę dzisiejszego placu Rybnego, ulicy Zakątnej i Ryunku, większość jednak biednych Żydów gnieździła się w małych kłitkach w najstarszym żydowskim kwartale miasta, zamierzając się ulicami Żydowska i Weklsarska, dopóki kilkadziesiąt lat później rozpocznie się powolne zasiedlanie przez Żydów wschodniej części miasta, dzielnicy Grabówka, wzdłuż ulicy Luwskiej, co doprowadzi do znacznego wzrostu liczebności społeczności żydowskiej dochodzącej do około 45 procent ogólnej liczby mieszkańców. W dniach 11 - 19 czerwca 1942 roku tarnowski rynek stał się miejscem masowego mordostwa tarnowskich Żydów dokonanego przez oprawców hitlerowskich w ramach tzw. „pierwszej akcji”. Podczas dziesięciu czerwcowych dni na płycie rynku oraz na ulicach Tarnowa życie straciło około trzy tysiące osób, w pobliskiej Zbylitowskiej Górze w lesie Buczyña nazisci zamordowali siedem tysięcy ludzi w tym kilkaset dzieci, a niemal dziesięć tysięcy Tarnowian zostało skazanych na śmierć w obozie śmierci w Belżcu.

Situated in the centre of the town, the Market Square was from the beginning a place where social life and trade were concentrated. Its location in the central part of the town hill, on the ground slightly lowering towards the south was advantageous as far as the rain water drainage is concerned. The dimensions of Tarnow Market Square in relation to other towns are rather typical and its sixtysix acre area classifies it among smaller one. The buildings, wooden at first, began to take a brick form since the early 15th century, starting with some brick cellars built under wooden houses. Numerous fires that broke in Tarnow at the end of the 15th century completely destroyed the merchant buildings within the Market Square. With the support of Jan Amor Tarnowski the houses were rebuilt around the centrally located Town Hall. In the 16th century the buildings took a representative form of a typical middle class tenement houses with arcades. Soon after, due to several wars, the town was decaying. The slow process of recovery and development begins in the second half of the 18th century, especially during the Austrian reign. Nowadays the buildings surrounding the Market Square are mainly two-story tenement houses representing various architectural styles and features. The most characteristic are houses No. 20 and No. 21, currently the Seat of Tarnow Regional Museum, located in the northern frontage, another unique structure is an early 20th century passage, situated in the western frontage and connecting the Market Square with King Kazimierz the Great Square. A census from 15 October 1785 revealed that within the town walls three-fourths of Tarnow inhabitants were Jews. Their presence on the Market Square dates back to 1791 when Aron Garfunkel bought on an auction sale a house from Jacenty Majewski. The house was located in the eastern frontage and was then numbered 58, nowadays 16. A town plan created twenty-three years later shows the tenement houses on the Market Square owned by Jews. The lot and house No. 17 belonged to Nathan Arzt, Berik Sak owned house No. 11 and a part of a house No. 19 (without arcades) was the property of Joseph Stubenreich. In the second decade of the 19th century Jewish settlement moved slowly towards Rybný Square, Zakątna Street and the Market Square. Most of the poor Jews, however, lived in small apartments in the oldest Jewish district of the town surrounded by Żydowska and Weklsarska Streets. Several years later the Jews started to settle in the eastern part of Tarnow, Grabowska district and Luwowska Street, which resulted in a considerable growth of Jewish population reaching 45% of the town's residents. Between 11 and 19 June 1942 the Market Square and the streets of Tarnow witnessed a mass murder of the Jews by Nazis who, carrying out "the first action", killed about three thousand people. In the nearby woods of Zbylitowska Góra the Nazis murdered about seven thousand people, including several hundred children, and almost ten thousand Tarnowians lost their lives in a concentration camp in Belzec.

Im Zentrum der Stadt gelegen, spielte von Anfang an eine große Rolle sowohl im öffentlichen, als auch im geschäftlichen Leben. Er ist im zentralen Bereich der Anhöhe lokalisiert, auf dem sich leicht Richtung Süden geneigtes Gebiet, was den Abfluss des Regenwassers erleichtert. Im Vergleich zu den anderen Marktplätzen scheint er typisch zu sein. Seine Fläche betrug 66 Acre und gehörte auf diese Weise zu den kleineren Marktplätzen. Im 15. Jahrhundert löste gemauerte Bebauung die Holzene ab. Am Anfang waren das nur hauptsächlich gemauerte Keller unter den Holzhäusern. Ende des 15. Jahrhunderts wurde die Stadt durch zwei Brände heimgesucht, die sowohl Innere Bebauung als auch Mauern bis auch die Straßenfront zerstört haben. Dank den Bemühungen von Jan Amor Tarnowski wurden die Häuser wieder aufgebaut und im 16. Jahrhundert sind sie in echte gemauerte Bürgerhäuser mit Arkaden umgebaut worden. In Folge der Kriege hat die Stadt ihren Untergang erlitten. Seit der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts, unter der österreichischen Herrschaft, begann die Abstadt ihren Schwung wieder zu erleben. Die heutige Bebauung bilden meistens zweistöckige gemauerte Bürgerhäuser, die verschiedene Baustile präsentieren. In der nördlichen Straßenfront unterscheidet man die Häuser Nr. 20 und 21, wo sich das Museum der Region Tarnow befindet, in der westlichen Straßenfront befindet sich eine Anfang des 20. Jh. entstandene Passage bis zum „Kazimierz Wielki-Platz“. Am 15. Oktober 1785 hat die Volkszählung nachgewiesen, dass die Juden drei Viertel der Gesamtbevölkerung innerhalb der Stadtmauer bildeten. Sie erschienen am Marktplatz 1791, nachdem Aron Garfunkel auf einer Versteigerung ein Haus nach dem Jacenty Majewski gekauft hatte, das damals die Nr. 58 trug und heutzutage die Nr. 16. Auf einem 23 Jahre später angefertigten Stadtplan, sind am Marktplatz solche Häuser zu sehen, die den Juden gehörten. Der Besitzer des Hauses und des Landgutes am Marktplatz Nr. 17 war Nathan Arzt, zum Berik Sak gehörte das Haus Nr. 11. Ein Teil des Gebäudes ohne Arkaden verblieb dem Joseph Stubenreich. In der zweiten Dekade des 19. Jh. ist eine langsame Expansion der jüdischen Ansiedlung Richtung des heutigen „Rybný-Platz“ (Rischmarkt), „Zakątna-Strasse“ und des Marktplatzes bemerkbar. Die Mehrheit der armen Juden hat dicht in kleinen Hütten zusammengequängt gewohnt, in dem ältesten jüdischen Quartier der Stadt, das „Żydowska-Strasse“ (Judenstrasse) und „Weklsarska-Strasse“ (Wechselstrasse) verschloss. Erst viele Jahre nachher fand eine langsame Bessiedlung durch Juden des östlichen Teils der Stadt an, des „Grabowska Viertel“ und entlang der „Luwowska-Strasse“. Das trug zu einem beträchtlichen Zuwachs der jüdischen Bevölkerung bei, die auf 45% der Gesamtbevölkerung der Stadt stieg. Von 11. bis 19. Juni 1942 wurde der Tarnower Marktplatz zu einem Massenmörderplatz der Juden. Den Mord an den Juden hatten die Nazis ausgeübt im Rahmen der so genannten, „ersten Aktion“. Während diesen 9 Tagen sind auf dem Marktplatz ca. 3 Tausend Menschen ums Leben gekommen. In der nahe gelegenen „Zbylitowska Góra“, im Wald „Buczyña“ hatten die Nazis 7 Tausend Menschen darunter einige hundert Kinder ermordet. Fast 10 Tausend der Tarnower wurden im Vernichtungslager im Belzec umgebracht.

SZLAK RENESANSU

SZLAK GEN. J. BEMA

SZLAK ŻYDÓW

Proj. Jacek Adamczyk

Bazylika katedralna ■ The Cathedral ■ Die Kathedralbasilika

Obecny kościół katedralny, od 1972 roku noszący tytuł Bazyliki Mniejszej, jest najbardziej szacownym tarnowskim zabytkiem. W swym pierwotnym, gotyckim, czternasto-wiecznym kształcie była to najprawdopodobnie budowla orientowana, bezwieżowa, jednonawowa z prostokątnym prezbiterium, wzniesiona z cegły z dodatkami kamienia, dość znacznych, jak na tamte czasy, rozmiarów. O istnieniu kościoła mówią źródła (wykaz kościołi podniesiony został do godności kolegiaty. Stopniowo pierwotna bryła kościoła parafialnego pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Marii Panny została obudowana kaplicami od końca XIV do XIX wieku. Późniejsza wieża została dobudowana do nawy głównej zapewne w końcu XV wieku, po pożarze w 1494 roku. Jej dzisiejsza wysokość wynosi 72 metry, ile wynosiła pierwotnie, tego nie sposób dzisiaj ustalić. W 1810 roku rozebrano ją do wysokości dachu, zaś w 1891 roku zakończono jej odbudowę. Kościół kolegiacki stał się katedrą w roku 1786, w Tarnowie bowiem wtedy erygowano biskupstwo, zniszczone co prawda przez papieża Piusa VII w 1805 roku, ale przywrócone dwadzieścia jeden lat później. Po roku 1826 za czasów biskupa Grzegorza Zieglera kościół przebudowano, łącząc arkadami kaplice północne i południowe w dwie nawy boczne. Świątynia więc od tamtego czasu ma kształt trójnawowej bazyliki. Od południa dobudowano do prezbiterium kaplicę św. Benedykta, czyli obecną kaplicę Najświętszego Sakramentu. Zewnętrzne ściany pokryto tynkiem. Po północnej ścianie zaś już wcześniej powstały pomieszczenia na zakrystię i skarbiec. Dzisiejszy wygląd neogotycki, katedra otrzymała po gruntownej renowacji i częściowej przebudowie w latach 1889-1900. Wewnątrz świątyni znajdują się gotycko-renanesansowe nagrobki przedstawicieli rodu Tarnowskich, oraz barokowy nagrobek Ostrogskich, które słusznie uchodzą za jedne z najwybitniejszych dzieł sztuki w Polsce wykonanych przez takich mistrzów jak: Bartłomiej Berecci, Jan Maria Padowano i Jan Pfister. Pomnik nagrobny Barbary z Tęczynskich Tarnowskiej z warsztatu Bartłomieja Berecci jest uważany za najpiękniejszą rzeźbę przedstawiającą kobietę, doby renesansu w całej Europie. Pietrowy pomnik hetmana Jana Tarnowskiego i jego syna Krzysztofa zaś uważa się za najbardziej monumentalny. Jego wymiary wynoszą 13,8 metra wysokości i 5,6 metra szerokości. Bogate wyposażenie, wśród którego znajdują się m.in. stojące pod chórem gotyckie kanonickie stalle z bogato rzeźbionymi zapleczkami, ołtarze, rzeźby, epitafia, obrazy, witraże stawiają tarnowską katedrę w rzędzie najpiękniejszych świątyń w kraju. Bazylika tarnowska posiada swój obszerny przewodnik autorstwa księdza doktora Władysława Szczebaka.

The cathedral, designated Basilica Minor in 1972 is the most impressive monument in Tarnów. The original 14th century Gothic building was probably made of brick and stone, with one nave and a rectangular presbytery. It was towerless and quite large for that time. The church existence is evidenced by sources from 1346. In 1400 the church became a collegiate. Between the end of the 14th century and the 19th century, the original building of the Nativity of Holy Virgin Mary parish church was supplemented with chapels. The great tower was probably added to the main nave at the end of the 15th century, after the fire of 1494. Nowadays the tower reaches 72 meters, but its original size remains unknown. In 1810 it was taken to pieces to the roof level for the reconstruction works that finished in 1891. The collegiate church became a cathedral in 1786 when a bishopric in Tarnów was established. Even though Pope Pius VII repealed the decision in 1805, the bishopric was restored twenty-one years later. After 1826 the church was again rebuilt during the rule of Bishop Grzegorz Ziegler – the northern and southern chapels were connected with the main nave by arcades creating two aisles. Since that time, the basilica is a three nave structure. St Benedict chapel (nowadays called Blessed Sacrament chapel) was built on the southern side, next to the presbytery. The external walls were covered with parget. In the northern wall some rooms for the vestry and treasury were prepared earlier. The Cathedral was given the present neo-gothic shape, following the thorough renovation works and a partial rebuilding which took place between 1889 and 1900. The interior of the Basilica is majestic, with admirable stonework and woodwork. Gothic-Renaissance tombstones of the Tarnowski family are considered the most remarkable works of art in Poland, created by such masters as Bartłomiej Berecci, Jan Maria Padowano and Jan Pfister. The tombstone of Barbara Tarnowska (maiden name Tęczynska) made by Bartłomiej Berecci is considered to be the most beautiful Renaissance sculpture of a woman in Europe whereas the memorial of Jan Tarnowski and his son Krzysztof is regarded as the most monumental one. Its dimensions: 13.8 metres high and 5.6 metres wide place the tombstone among the largest sculptures of its kind in Europe. The great furnishings with beautifully ornamented canonic stalls, altars, sculptures, epitaphs, paintings and stained glass put the cathedral among the greatest temples in Poland. The basilica has its own extensive guide-book written by a priest – dr Władysław Szczebak.

Die Kathedrale, seit dem Jahre 1972 Basilika minor, gehört zu den prachtvollsten Sehenswürdigkeiten Tarnóws. Dieses Gotteshaus war ursprünglich ein einschiffiges Gebäude mit einem rechteckigen Presbyterium und einem quadratischen Turm. Für damalige Zeiten war das eine beträchtliche Kirche und nach dem Brand von 1494 wurde ein Schatzkammer. Die Höhe des Turmes beträgt 72 Meter. Es ist schwer festzustellen, wie hoch der Turm ursprünglich war. Im Jahre 1810 hat man den Turm bis zur Dachhöhe abgebaut, 1891 hat man den Wiederaufbau beendet. Die Stiftskirche wurde zur Kathedrale 1786, damals wurde ein Bistum gegründet, das aber von dem Papst Pius VII. im Jahre 1805 abgeschafft wurde. 21 Jahre später wurde es wiederhergestellt. Im Laufe der Zeit hat man die Kirche weiter umgebaut. Zur Zeit des Bischofs Grzegorz Ziegler wurde die Nord- und Südkapelle mit Arkaden in 2 Seitenschiffe verbunden. Seit dieser Zeit hat das Gotteshaus eine dreischiffige Form. Von der Südsseite hat man zum Presbyterium die so genannte Benediktikapelle angebaut also die heutige Kapelle des Heiligen Sakraments. Die äußeren Wände wurden verputzt. Auf der Nordseite der Kirche entstanden schon früher die Räume für eine Sakristei und eine Schatzkammer. In den Jahren 1889-1900 wurde die Kirche nach einer gründlichen Renovierung im neugotischen Stil umgebaut. Im Dom befinden sich viele interessante Kunstwerke u.a. ein Komplex von Renaissance- und Barockgrabdenkmälern der Familien Tarnowski und Ostrogski, die ganz recht zu den hervorragenden Kunstwerken in Polen gehören. Sie wurden von den ausländischen Bildhauern B. Berecci, J.M. Padowano und J. Pfister geschaffen. Das Grabdenkmal von Barbara Tarnowska (Jungfrau namens Tęczynska) wurde von Bartłomiej Berecci erschaffen und gehört zu den schönsten Grabdenkmälern in Europa, das eine Frau mit Renaissance Mitteln und Techniken beschreibt. Genauso beeindruckend sind die Grabdenkmäler von Hetman Jan Tarnowski und von seinem Sohn Krzysztof. Es ist 13,8 Meter hoch und 5,6 Meter breit. Zu der reichen Innenausstattung der Kathedrale gehören auch gotische Flügelaltäre mit prachtvollen Rückleihen, Skulpturen, Epitaphen, Bilder und Mosaikfenster dank denen die Kathedrale zu den schönsten Basiliken gehört. Die Tarnower Basilika hat einen umfangreichen Führer der Autorschaft von Priester Dr. Władysław Szczebak.

SZLAK RENESANSU

SZLAK GEN. J. BEMA

SZLAK ŻYDÓW

Proj. Jacek Adamczyk

Projekt zrealizowano przy wsparciu finansowym Województwa Małopolskiego

www.tarnow.pl, www.turystyka.tarnow.pl

Dom Mikolajowskich ■ The Mikolajowski Family House ■ Das Haus der Familie Mikolajowski

Wśród zwartego ciągu kamienic o elewacjach pokrytych tynkiem, wyróżnia się kamienica z surowej cegły, z bogatą wczesno-renańsową kamieniarzką. Nad kamiennym portalem drzwi wejściowych, asymetrycznie, z prawej strony znajduje się wmurowana w ścianę tarcza z herbem Gryf o bogatej ornamentyce. Pod nią zapisana jest data, arabskimi i rzymskimi cyframi, rok 1524. Jeszcze niżej łacińska inskrypcja: Fundatio Domus per Joannem Mikolajowski (Dom zbudowany przez Jana Mikolajowskiego). Powtarza się tu sama data, nazwisko i herb Gryf, także na kamiennym portalu wewnątrz domu. Jan Mikolajowski i jego żona Barbara, pochodzili ze wsi Mikolajowice pod Tarnowem. Wiesz tę kupił od nich hetman Jan Tarnowski. Bezdzietne małżeństwo zadłużyło się u hetmana i po pozbyciu się dóbr rodowych przeniosło się do Tarnowa, gdzie w cieniu murów szacownej świątyni spędziło resztę życia. W 1527 roku podarował kamienicę kolegiackim wikariuszom z obowiązkiem odprowadzania dwóch mszy miesięcznie za spokój ich dusz po śmierci. W 1547 roku kolegium wikariuszy, za zezwoleniem kapituły, zamieniło kamienicę Mikolajowskich z kantorem kolegiaty Marcinem Bładym, za kamienicę zwaną Zamek bądź Jurków. Kantor z kolei pozbył się kamienicy na rzecz Mikolaja Łowczowskiego z Pleśnej w 1554 roku. W 1578 roku kamienica stała się własnością tarnowskiej kapituły. Pod zarządzeniem kapituły miała różnych użytkowników, by wreszcie w XVIII wieku stać się mieszkaniem rektora Kolonii Akademickiej (Akademii) działającej w Tarnowie od 1756 roku. W 1791 roku została przejęta na Fundusz Religijny przez władze austriackie. Następnie przekazana została Gimnazjum. Do 1904 roku Dom Mikolajowskich służył za pomieszczenie różnego typu szkół. W 1930 roku znajdował się tu nawet Powiatowy Ośrodek Zdrowia i Muzeum Higieny. Po II wojnie światowej znalazły w niej schronienie zbiory Muzeum Diecezjalnego. W latach 1947-49 przeprowadzona została renowacja budynku z przeznaczeniem na cele wystawiennicze Muzeum. Jest to dom piętrowy, podpiwniczony. Na parterze znajduje się sieni i klatka schodowa. Na piętrze rozkład jest podobny, tylko miejsce sieni zajmuje izba. Najprawdopodobniej wykonawcą kamienicy jest, pochodzący ze Słowacji Kasper Simon, współpracownik Franciszka Florentynczyka a później Bartłomieja Berecciego, budowniczych zamku na Wawelu.

Among the dense row of buildings with fronts finished with parget, there is a characteristic tenement house made of raw brick, with rich early Renaissance stonework. Above the stone portal of the entrance door, on the right, there is a built-in richly ornamented Griffin coat of arms. There is also a date written – year 1524, and a Latin inscription below: Fundatio Domus per Johannem Mikolajowski (The House Built by Jan Mikolajowski). The same date, name and coat of arms appear also on a stone portal inside of the house. Jan Mikolajowski and his wife Barbara came from Mikolajowice – a village near Tarnow, which they later sold to Hetman Jan Tarnowski. The childless couple run into debts and, having disposed the whole property, moved to Tarnow. In 1527 they donated the tenement house to collegiate vicars, obliging them, at the same time, to hold services twice a month for the peace of their souls. In 1547 the collegiate, with the permission from the chapter, exchanged the house with the college cantor Marcin Błady for a tenement-house called Zamek (Castle) or Jurków. Błady then sold the house to Mikolaj Łowczowski from Pleśna in 1554, and finally in 1578 it was passed to the Chapter of Tarnow. During the Chapter's administration the house had many inhabitants and in the 18th century it became a residence of the provost of Academic Colony (Akademiiola) which operated in Tarnow since 1756. In 1791 the house was taken by Austrian authorities for the Religious Fund and then passed to a Gymnasium. Until 1904 the Mikolajowski's house was housing various types of schools. In 1930 the District Medical Center and the Hygiene Museum were located in the house. After the WW II the Mikolajowski House became the Seat of the Diocesan Museum. In the years 1947 and 1949 the building was renovated and adjusted to the exhibition purposes. The house is a two-storied building with a cellar; on the ground floor there is a hall and a staircase. On the first floor the arrangement is similar, except there is a room instead of the hall. The house was probably built by Kasper Simon – a Slovak, an associate of Franciszek Florentynczyk and Bartłomiej Berecci – builders of the Wawel Castle.

Unter den Bürgerhäusern mit den Putzfassaden unterscheidet sich von den anderen ein unverputztes Ziegelhaus im Frührenaissancestil. Über dem Stein-Portal am Eingang asymmetrisch rechts befindet sich ein eingemauertes Wappenschild der Familie Gryf mit reicher Ornamentik. Unter dem Wappenschild steht das Datum in arabischen und römischen Ziffern und das Jahr 1524. Unten noch befindet sich eine lateinische Inschrift: Fundatio Domus per Joannem Mikolajowski (das Haus von Jan Mikolajowski gebaut). Das Datum, der Name und das Wappenschild wiederholen sich auch auf dem Portal innerhalb des Hauses. Jan Mikolajowski und seine Frau Barbara stammten aus dem Dorf Mikolajowice in der Nähe von Tarnow. Dieses Dorf hat von ihnen der Hetman Jan Tarnowski gekauft. Die kinderlose Ehe hat sich beim Hetman verschuldet, und nachdem sie das Stammgut losgeworden waren, zogen sie nach Tarnow um, wo sie den Rest ihres Lebens verbrachten. 1527 haben sie das Bürgerhaus den Vikaren geschenkt, die aber 2 Messen pro Monat für die Ruhe ihrer Asche nachdem Tode halten sollten. 1547 hat das Vikarenkollegium mit Genehmigung des Kapitels das Haus der Familie Mikolajowski in ein Bürgerhaus die so genannte „Zamek“ (Burg) oder „Jurków“ mit dem Kantor der Kollegiatkirche Marcin Błady umgetauscht. Im Jahre 1554 übergab der Kantor das Haus dem Mikolaj Łowczowski aus Pleśna. 1578 wurde das Haus das Eigentum des Tarnower Kapitels. Im 18. Jh. bewohnte das Haus der Rektor der Akademischen Kolonie (Akademiiola), die seit 1756 wirkte. Im Jahre 1791 wurde das Haus von der österreichischen Herrschaft für eine religiöse Stiftung übernommen. Dann befand sich in diesem Gebäude ein Gymnasium. Bis zum Jahre 1904 dienten die Räume des Hauses verschiedenen Arten von Schulen. 1930 befanden sich hier sogar eine Sanitätsstation und das Museum der Hygiene. Nach dem 2. Weltkrieg fand hier ihre Zuflucht die Sammlung des Diözesanmuseums. In den Jahren 1947-49 wurde das Gebäude renoviert mit Bestimmung für Ausstellungszwecke. Jetzt ist das ein einstöckiges Haus, mit Unterteilung. Im Erdgeschoss befinden sich ein Flur und ein Treppenhaus. Im ersten Stock ist die Einteilung ähnlich, statt des Flurs gibt es eine Stube. Aller Wahrscheinlichkeit nach hat dieses Bürgerhaus Kasper Simon erbaut. Er kam aus der Slowakei und gehörte zu den Mitarbeitern von Franciszek Florentynczyk und später von Bartłomiej Berecci, Baumeister des Wawelschlösses.

- SZLAK RENESANSU
- SZLAK GEN. J. BEMA
- SZLAK ŻYDÓW

Ruiny Zamku Tarnowskich Ruins of the Tarnowski Family Castle Die Burgruine der Familie Tarnowski

Zamek zaczął budować w 1329 roku Spycimir Leliwita, w rok po nadaniu mu przez króla jako o nazwie Tarnowiec (Tarnów Mały). Datę tę przekazała siedemnastowieczna Kronika OO Bernardynów. W 1331 roku zostaje już poświęcona kaplica na zamku. Pierwotnie była to zapewne kamienią – ceglana budowla, wzorowana na wcześniejszych chronologicznie nadnajeckich warowniach w Rytrze i niedalekim Czchowie, z potężną wieżą tzw. Ostatecznej obrony, niewielką częścią rezydencyjną, wspomnianą już kaplicą, murem obwodowym i bramą w nim, wznosząca się na pagórku północnego stoku Góry św. Marcina, otoczonym od południa fosą. Są to, ledwo dziś widoczne, zarysy przyziemi, części wschodniej zmu. Zamu wysokiego. W 1441 roku zamek został zdobyty i spalony przez Węgrów. Odbudował go Jan Amor Tarnowski w drugiej połowie XV wieku, kilkadziesiąt lat później swą rezydencję, z nowoczesnymi wówczas fortyfikacjami bastionowymi stworzył tutaj hetman Jan Tarnowski. Zachował się z nich dosyć dobrze zwr. Arsenal od strony wschodniej z filarami i resztkami sklepien. Na zamku znajdowała się wtedy biblioteka, zbrojownia, skarbiec, rodowe muzeum. Na tzw. przygródki (zachodnie), gospodarzącą część zamku znajdowały się spiżarnie, piekarnia, browar oraz zwierzynek. Z zamku wysokiego na przygródce, czyli zamek niski, droga prowadziła przez most nad wykutym w skałe siodłem, oddzielającym dwa zamki. Po śmierci syna hetmana, Jana Krzysztofa, zamek oddzieliła jego siostra Zofia, żona księcia Konstanta Ostrogskiego. Zaś po jej śmierci w 1570 roku, zamek toczyła się wojna między rzochowską linią Tarnowskich a Ostrogskim. Zamek został w nocy z 17 na 18 kwietnia 1570 roku zdobyty i złupiony. Od tego czasu przestał być wielkopolską rezydencją. Urzędowali tu tylko starostowie Ostrogskich, Zasławskich, Lubomirskich, a w końcu Sanguszków. Powoli opuszczany zamek popadał w ruinę. W 1723 roku Sanguszkowie zamierzność zamkowa przynoszą się do dworu w Gumniskach. Od 1747 roku ruiny ulegają rozbiórce. Materiał służy między innymi do budowy kościoła i klasztoru PP. Bernardynek. Kamieniarzka (portale, obramienia kuchenne) prawdopodobnie znajduje się w tarnowskich kamienicach przy Ryнку, wymienionym kościele Bernardynek i prawdopodobnie jeden portal w pałacu XX. Sanguszków w Gumniskach. W 1848 roku na resztkę ruin zaczęto sypać kopiec pamiątkowy poświęcony ofiarom rabacji galicyjskiej, jednak prace te, z polecenia ówczesnych władz, zostały przerwane. W 1939 roku, ruiny wraz z otaczającym je terenem, książę Roman Sanguszko podarował miastu. Zaczęto prowadzić tutaj, jeszcze przed wojną, pierwsze prace archeologiczne. W latach 1963-69 – z inicjatywy Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Miasta Tarnowa, podjęto zakrojone na szeroką skalę prace nad odsłonięciem ruin i dokonano ich częściowej rekonstrukcji i zabezpieczenia. Zamek tarnowski posiada swoją monografię autorstwa Krzysztofa Moskala pt. „In Castro Nostro Tarnoviensi”.

Spycimir Leliwita started to build the castle in 1329, a year after he had been granted a village called Tarnowiec (Small Tarnow). This date appears in the 17th century Bernardine Chronicle. In 1331 the castle's chapel was consecrated. The castle, at first, was probably a structure of stone and brick, similar to the fortresses in Rytrze and Czchow, with a large tower of, so called, ultimate defence, a small residential area, the chapel and a surrounding wall with a gate. It was located on the northern side of St Martin's Mountain and surrounded with a moat on the southern side. Nowadays, only hardly visible outlines of the basement – a part of the eastern, so called, high castle remains. In 1441 the castle was conquered and burnt by the Hungarians. It was rebuilt in the second half of the 15th century and later adapted by Hetman Jan Tarnowski as his residence. He surrounded the castle with modern at that time bastioned fortifications, of which well preserved is an arsenal with some columns and vaulting remains, situated on the eastern side. The castle had its own library, army, treasury and a family museum. On the western, farming part of the castle there were a bakery, a brewery, a zoo and some garners located. From the high castle to the farming part lead a road through a bridge spanning the two castles. After the death of Hetman's son – Jan Krzysztof, the castle was inherited by his sister – Zofia, a wife of duke Konstanty Ostrogski. After her death the families of Tarnowski and Ostrogski fought for the castle. During the night of 17 and 18 April 1570 the castle was conquered and looted. From that time it no longer was a grand residence but served as a place for the foremen of the Ostrogski, Zaslawski, Lubomirski and Sanguszkowski families. Finally, the castle was deserted and stood decaying and neglected. In 1723 the Sanguszkowski family – castle's suzerainty at that time, moved to a mansion in Gumniska. In 1747 the castle ruins were dismantled and some of its stone and carvings were used for building Bernardine church and nunnery. The stonework can probably be found in the Market Square tenement houses and the Bernardine church. One of the portals is incorporated into the Sanguszkowski family mansion in Gumniska. In 1848 the remaining ruins were partially buried in order to raise a mound commemorating victims of the Galician uprising, however this work was disrupted by the authorities' decision. In 1939 the ruins and the surrounding area were donated to the town of Tarnow by duke Roman Sanguszko. Before the WW II broke out, some archaeological works had been carried. Between 1963 and 1969, as an initiative of the Tarnow Monument Protection Committee, the ruins were partially exposed, reconstructed and preserved. Krzysztof Moskal wrote the monograph covering the history of the castle entitled „In Castro Nostro Tarnoviensi”.

Die Burg begann im Jahre 1329 Spycimir Leliwita zu bauen, ein Jahr nachdem ihm von dem König das Dorf Tarnowiec (das kleine Tarnow) verliehen worden ist. Dieses Datum hat die Chronik der Bernhardinerabtei aus dem 17. Jh. übertragen. Im Jahre 1331 wurde schon die Kapelle auf der Burg geweiht. Ursprünglich war das ein Stein-Ziegelbau. Man hat die Festungen in Rytrze, oder im nahen gelegenen Czchow nachgemitt. Die Burg mit einem großen Turm, aber kleinem Residenzteil, mit der schon früher erwähnten Kapelle, und mit einer Umfassungsmauer mit dem Tor hoch auf der Anhöhe des Martinberges empor. Die Burg umfasste ein Graben. Heute sind das nur schwer zu erkennbare Umrisse. Im Jahre 1441 wurde die Burg von Ungarn erobert und niedergebrannt. In der zweiten Hälfte des 15. Jh. hat die Burg Jan Amor Tarnowski wiederaufgebaut. Einige Jahre nachher hat hier seine Residenz mit damals modernem Bausteilsystem der Befestigungen der Hetman Jan Tarnowski geschaffen. Ziemlich gut hat sich das Arsenal von der Ostseite mit Pfeilern und mit den Überresten von Gewölbem erhalten. Auf der Burg befinden sich damals eine Bibliothek, eine Rüstkammer, eine Schatzkammer und ein Familienmuseum. Im westlichen Teil der Burg gab es Speicher, eine Bäckerei, eine Brauerei und ein Tiergarten. Von der „hohen Burg“ zur „niedrigen Burg“ führte der Weg über die Brücke, über dem im Felsen gehauenen Sattel (diese Brücke trennte die zwei Burgen voneinander). Nach dem Tode des Sohnes von Hetman (Jan Krzysztof) hat die Burg seine Schwester Zofia, die Frau des Fürsten Konstanty Ostrogski geerbt. Nach ihrem Tode 1570 führten zwei Familien (Rzochowskille aus der Familie Tarnowski und Ostrogski Familie) den Krieg. Die Burg wurde in der Nacht vom 17. auf den 18. April 1570 erobert und beraubt. Seit dieser Zeit war die Burg keine Residenz mehr. Hier amtierten nur die Gemeindevorsteher der Familien Ostrogski, Zaslawski und Lubomirski und endlich der Sanguszkowski Familie. Langsam begann die Burg in Verfall zu geraten. 1723 versetzte die Sanguszkowski Familie die Oberherrschaft in Gumniska. Seit 1741 erleidet die Ruine das Abreißen. Das Abrissmaterial wurde für den Bau der Kirche und des Bernhardinerinnenklosters verwendet. Die Fassaden befinden sich aller Wahrscheinlichkeit nach in den Bürgerhäusern am Marktplatz und in der schon erwähnten Kirche der Bernhardinerinnen. Auch ein Portal gibt es im Schloss der Sanguszkowski Familie in Gumniska. 1848 began man die Burgreste zuzuschütten und einen Gedenk Hügel zu schaffen, der den Opfern des galizischen Gemetzels gewidmet wurde. Diese Arbeiten wurden jedoch unterbrochen im Auftrag der damaligen Behörde. 1939 hat der Fürst Roman Sanguszko die Ruine der Stadt Tarnow übergeben. Mit den ersten archäologischen Ausgrabungen hat man noch vor dem Krieg angefangen. In den Jahren 1963-69 hat die Initiative im großen Ausmaß der Verein für Pflege der Tarnower Stadtdenkmäler ergriffen. Es erfolgte die Enthüllung der Ruinen und eine teilweise Rekonstruktion. Die Tarnower Burg besitzt ihre eigene Monographie von Krzysztof Moskal mit dem Titel „In Castro Nostro Tarnoviensi”.

SZLAK RENESANSU

SZLAK GEN. J. BEMA

SZLAK ŻYDÓW

Prog. Jacek Kłomczyński

